

ORUC MƏMMƏDOV

hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin nəzdində

Azərbaycan Maliyyə-İqtisad Kollecinin direktoru,

UNEC-in İqtisadiyyat və biznesin idarə edilməsi

kafedrasının dosenti

DÖVLƏT QULLUĞU İLƏ ƏMƏK HÜQUQUNUN QARŞILIQLI ƏLAQƏSİ: HÜQUQİ MÜNASİBƏTLƏRİN MÜASİR MODELİ

Açar sözləri: dövlət qulluğu, dövlət qulluqçusu, əmək hüququ, hüquq münasibətləri

Key words: civil service, civil servant, labor law, legal relations

Ключевые слова: государственная служба, государственный служащий, трудовое право, правовые отношения

Problemin aktuallığı. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla həyata keçirilən müasir dövlət siyasətinin tərkibində dövlət qulluğunun sistemli olaraq təkmilləşdirilməsi mərkəzi yerlərdən birini tutur. Bu baxımdan demək olar ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 23 noyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun inkişafına dair 2019-2025-ci illər üçün Strategiya” mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Strategiyanın qəbul edilməsində məqsəd “dövlət qulluğu sistemində idarəçiliyin təkmilləşdirilməsi, dövlət orqanlarının kadr potensialının inkişaf etdirilməsi, yüksək mənəvi və etik dəyərləri əsas tutan, bilik, bacarıq və müsbət şəxsi keyfiyyətləri ilə seçilən dövlət qulluqçuları korpusunu formalaşdırmaqla dövlət orqanlarının fəaliyyətində səmərəliliyin artırılması”ndan ibarətdir.

“Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun inkişafına dair 2019-2025-ci illər üçün Strategiya”da və həmin Strategiyanın 2019-2021-ci illərdə icrası üzrə Fəaliyyət Planında nəzərdə tu-

tulmuş məsələlərin məzmunundan dövlət qulluğunun əmək hüquqi xarakteri aydın görünür. Fikrimizcə, bu aspekt dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsinin elmi və normativ əsaslarının müəyyənləşdirilməsini zəruri edən amillərdən biridir.

Dövlət qulluğu müxtəlif elm sahələrinin tədqiqat predmetinə daxildir. Dövlət qulluğunu şərtləndirən əsas amillər sistemində hüquq mühüm yer tutur. Başqa sözlə hüquq dövlət qulluğunun əsasını təşkil edir. Dövlət qulluğu hüquqi kateqoriya olaraq hüququn müxtəlif sahələrini özündə birləşdirir. Buna görə də, elmi və normativ mənbələrdə dövlət qulluğu kompleks hüquq institutu kimi xarakterizə olunur. Bununla yanaşı nəzərə almaq lazımdır ki, dövlət qulluğu peşəkar əmək fəaliyyətinin xüsusi növüdür. Dövlət qulluqçularının fəaliyyətini tənzim edən hüquq normaları sistemində dövlət qulluğu haqqında və əmək qanunvericilikləri xüsusilə fərqlənir. Bu baxımdan demək olar ki, müasir dövlət qulluğu hüquq institutunun təhlili zəruri olan aktual problemlərindən biri dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsini şərtləndirən amillərin müəyyən edilməsidir. Dövlət qulluğu sahəsində yaranan hüquq münasibətləri mürəkkəb tərkib elementlərinə və xüsusiyyətlərə malikdir. Bu tərkibdə dövlət qulluqçularının əmək münasibətləri daha çox yer tutur. Elmi dövriyyədə dövlət qulluğu daha çox inzibati hüquqi kateqoriya kimi qəbul olunubdur. Dövlət qulluğunun inzibati hüququn tərkibinə ta-

mamilə daxil olmasına dair mülahizələr isə bir sıra əsaslı mübahisəli məqamları ilə diqqəti cəlb edir. Göründüyü kimi dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsinə dair problemin elmi təhlili müasir dövrdə aktuallığı ilə seçilir, elmi-nəzəri və təcrübi baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Seçilmiş mövzunun Azərbaycan hüquq elmində ilk dəfə tədqiqi problemin aktuallığını, onun təhlilinin zəruriliyini, **elmi yeniliyini** və təcrübi əhəmiyyətini özündə ehtiva edir.

Tədqiqatın **məqsədi** dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsini və dövlət qulluğu hüquq münasibətləri sistemində əmək hüquq münasibətlərinin üstün mövqeyini müəyyən edən elmi-nəzəri və normativ müddəaların təhlilindən ibarətdir. Göstərilən məqsədə nail olmaq üçün tədqiqat zamanı qarşıya aşağıdakı **vəzifələr** qoyulmuşdur: dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsinə dair: elmi baxışları ümumiləşdirmək; dövlət qulluğunu əmək hüquqi kateqoriya kimi xarakterizə edən hüquqi bazanı müəyyən etmək; dövlət qulluğu münasibətləri sistemində əmək hüquq münasibətlərinin tərkib elementlərini fərqləndirmək; onun müasir elmi-nəzəri modelinin formalaşmasına və müvafiq qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə aid mülahizələr ifadə etmək.

Əsas materialın şərh. Dövlət qulluğu hüquqi kateqoriya olaraq məzmun və mahiyyət etibarilə daha çox inzibati və əmək hüquqi aspektlərdə çıxış edir. Bununla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, dövlət qulluğu dövlət idarəetməsinin əsasını təşkil etdiyi üçün inzibati hüququn tərkib hissəsi kimi tədqiq edilmiş və bu yanaşma müasir dövrdə də davam etməkdədir. Fikrimizcə, dövlət qulluğunun inzibati hüququn tərkibindən tamamilə çıxarılması mümkün deyildir. Eyni zamanda dövlət qulluğu müstəqil hüquqi kateqoriya olaraq konstitusiyaya, inzibati, əmək və sosial təminat hüquqları ilə qarşılıqlı əlaqədə funksiya göstərir.

Dövlət qulluğu hüquq institutu bir-birinə yaxın olan müxtəlif hüquq sahələrinə məxsus normaların kompleksindən ibarətdir. Həmin normaların dövlət qulluğu münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsinə tətbiqi müəyyən problemlərin yaranması ilə müşahidə edilir. Buna görə də, dövlət qulluğu institutunun reqlamentləşdirilməsi zama-

nı hüquq sahələrinin hüduqlarının və təsir dairəsinin müəyyən edilməsi, dövlət qulluğunun hüquqi tənzimlənməsində onların fərqli cəhətlərinin aşkarlanması mühüm əhəmiyyət daşıyır. Burada söhbət ilk növbədə inzibati və əmək hüququndan, o cümlədən konstitusiyaya və sosial təminat hüququndan gedir. Bunun səbəbi ondan ibarətdir ki, dövlət qulluğu həm fərdi, həm də ictimai maraqların nisbəti aspektində çıxış edir, həmçinin dövlət qulluğu münasibətləri hüquqi tənzimləmənin kompleks xarakterinə malikdir. Bu aspekt dövlət qulluğunun hüquqi tənzimlənməsi predmetinin hüquq sahələri üzrə bölünməsinə şərtləndirmir. Əksinə, dövlət qulluğu sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin vahid bir hüquq sahəsində - dövlət qulluğu hüququnda birləşməsinə özündə ehtiva edir. Eyni zamanda dövlət qulluğu hüququ ilə hüququn digər sahələri arasındakı münasibətlərin qarşılıqlı əlaqəsinə, oxşar və fərqli cəhətlərini şərtləndirir.

Müasir dövrdə dövlət qulluğunu müstəqil hüquq sahəsi kimi müdafiə edən, onun əmək hüququ ilə qarşılıqlı əlaqəsini xarakterizə edən ümumi və xüsusi elmi yanaşmalar və normativ hüquqi baza mövcuddur. Prof. M.F.Məlikovanın fikrincə, hüququn sistemi ictimai münasibətlərin xarakteri ilə şərtlənən hüququn daxili quruluşudur ki, bu da hüquq normalarının vəhdətində və uzlaşmasında, eyni zamanda onların sahələrə və institutlara ayrılmasında ifadə olunur [9, s.221]. Prof. M.F.Məlikova daha sonra yazır: hüquq sisteminin obyektivliyini göstərən cəhətlərdən biri də onun inkişaf prosesidir. Mövcud ictimai münasibətləri əks etdirən hüquq sistemi ictimai münasibətlərin inkişafına uyğun olaraq dəyişir və inkişaf edir. Yeni ictimai münasibətlər yeni hüquq normalarının və hüquq sisteminin ayrı-ayrı hissələrinin əmələ gəlməsinə, habelə onların birləşməsinə, yaxud bir-birindən ayrılmasına səbəb olur [9, s.222]. İstinad edilən nəzəri müddəalar dövlət qulluğu hüquq institutu üçün xüsusilə xarakterikdir. Müasir Azərbaycan şəraitində yaranmış yeni ictimai münasibətlər sırasında dövlət idarəetmə münasibətlərinin və müstəqil qanunvericilik sisteminin bazısını dövlət qulluğu təşkil edir.

Prof. A.M.Qasimovun fikrincə, Azərbaycan Respublikasında əmək ən müxtəlif formalara malikdir. Bütün bu hallarda işləmək istəyən vətən-

daşların (fiziki şəxslərin) əmək fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı olan müəyyən ictimai münasibətlər yaranır [8, s.14]. Fikrimizcə, bu tip ictimai münasibətlərdən biri də dövlət qulluğu sahəsində yaranan əmək hüquq münasibətləridir. Prof. Ə.H.Rzayev tərəfindən dövlət qulluğunun hüquqi aspektlərinə dair bir sıra dəyərli əsərlər, o cümlədən, "Azərbaycan Respublikasının dövlət qulluğunun konstitusion-hüquqi problemləri" adlı doktorluq dissertasiya işi yazılmışdır [13; 14]. Müəllif apardığı elmi təhlillər zamanı dövlət qulluğunun hüquqi əsasları sistemində haqlı olaraq əmək hüquqi elementlərə xüsusi diqqət yetirmiş və bunu uğurla əsaslandırmışdır. Prof. Z.A.Əsgərovun fikrincə, əmək hüququnun əsasını təşkil edən əmək hüququ kateqoriyasını məhz konstitusiyaya hüququ müəyyənləşdirir. Bir hüquq sahəsi kimi əmək hüququ insanın əmək qabiliyyətinin, peşəsinin, sənətinin, ixtisasının, peşəkarlığının və s.-nin fərdi və ictimai rifah naminə əmək hüququ münasibətləri vasitəsilə (subyektiv əmək hüququ) realizə edilməsindən bəhs edir [5, s.29]. Müəllif daha sonra yazır: Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluqçularının siyasətdə iştirakı qanunla tam istisna edilmir. Siyasi vəzifəli dövlət qulluqçuları hakim siyasi qüvvə ilə hakimiyyətə gələn və dövlət siyasətinin formalaşdırılmasında iştirak edən əsas idarəçilik postlarını tutan dövlət qulluqçularıdır [5, s.196].

Prof. A.M.Qasimov yazır: əmək hüququnun predmetinin əsasını, özəyini və nüvəsini əmək münasibəti təşkil edərək bu sahənin adını müəyyənləşdirir. Lakin əmək hüququnun təsir sahəsi bütün əmək münasibətlərini əhatə etmir və edə də bilməz, çünki əmək münasibətləri xeyli genişdir [8, s.14]. Müəllifin bu cür yanaşması təqdirə layiqdir. Əmək hüququ dövlət qulluqçularının fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı vəhdəti məhz dövlət qulluqçularının əmək münasibətlərində ifadə olunur.

Dövlət qulluğunun əmək hüquqi elementləri Rusiya [21; 22; 25; 30; 31; 36; 37; 53]; Ukrayna [54; 55; 57], Belarus [19; 28; 29; 51; 52] və digər ölkələrin alimləri tərəfindən tədqiq edilmiş və dövlət qulluğunun əmək hüquq konsepsiyası əsasən müdafiə olunmuşdur. Elmi və mövcud nor-

mativ hüquqi bazaya əsaslanaraq demək olar ki, müasir dövrdə dövlət qulluğu müstəqil hüquq sahəsi kimi formalaşmaqdadır. Belə ki, postsovet məkanında qulluq hüququnun müstəqil hüquq sahəsi kimi yaranmasını şərtləndirən elementlər və onun yaranmasının məqsədüçünluğu Y.N.Starilov tərəfindən 1995-ci ildən etibarən geniş təhlil edilməkdədir [34; 36; 37; 38; 39; 40; 41; 42]. Y.N.Starilov əvvəllər, yəni həmin dövrdə qüvvədə olan hüquq normalarına əsaslanaraq qulluq hüququnun yaranması cəhdini məhsuldar hesab etmirdi. Müəllif Rusiya Federasiyasının qanunvericiliyinə əsaslanaraq hesab edirdi ki, Rusiyanın qulluq hüququ (dövlət qulluğu hüququ) inzibati hüququn xüsusi hissəsinə çevrilməlidir [37, s.235, 291]. O, yazırdı: "yaxın gələcəkdə öz hüquqi tənzimləmə metodu olan yeni hüquq sahəsi – qulluq hüququ meydana gələcəkdir" [35, s.23]. Y.N.Starilov daha sonrakı tədqiqatlarında isə belə qənaətə gəlir ki, hüququn müstəqil sahəsi kimi qulluq hüququnun yaranması ideyası nəinki öz əhəmiyyətini itirmiş, o daha da aktual olmuşdur [39, s.11-25; 40, s.99-116; 42]. Müəlliflə hər iki halda razılaşmaq olar. Çünki, dövlət qulluğu münasibətlərini tənzim edən hüquq normaları və hüquqi doktrina keçmiş sovet dövründə və 1990-cı illərdə tam formalaşmamışdır. Lakin, sonralar və müasir dövrdə dövlət qulluğu peşəkar əmək fəaliyyətinin xüsusi növü kimi inkişaf etmiş, dövlət hakimiyyətinin və dövlət idarəetməsinin həyata keçirilməsinin əsas təminat vasitələrindən biri olmuşdur. Nəticədə hüquq normalarının kompleksi vahid bir qanunvericilik sistemində birləşmiş və yeni hüquq sahəsinin yaranmasını şərtləndirmişdir. İ.N.Bartsis və S.V.Başno isə haqlı olaraq qulluq hüququnun mənbələri sırasında əmək hüquq normalarının çoxluğunu və onun əhəmiyyətini xüsusi qeyd edirlər [17, s.20].

Prof. Ə.H.Rzayev "Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları" adlı monoqrafik tədqiqatında "Qulluq hüququnun nəzəri modeli"ni geniş təhlil etmişdir. Prof. Ə.H.Rzayev tərəfindən dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsinə dair irəli sürülmüş mülahizələr böyük elmi maraq kəsb edir və nəzəri baza roluna malikdir. Müəllifin fikrincə, qulluq hüququ səciyyəvi xüsusiyyətləri onun konstitusiyaya, inzibati, əmək, maliyyə, vergi, göm-

rük hüququ və digər hüquq sahələri ilə üzvi bağlılığıdır. Dövlət qulluğu əmək fəaliyyətinin müxtəlif növü olduğundan müvafiq olaraq qulluq və əmək hüququnda çoxsaylı ümumi müddələrin olmasıdır. Məlumdur ki, əmək hüququ əmək müqavilələrinin (kontraktların) bağlanması, icrası və dayandırılması qaydalarını tənzimləyir. O, əmək bazarının funksiya göstərməsi, muzzdu əməyin təşkili və tətbiqi prosesində yaranan ictimai münasibətləri tənzimləyir. Dövlət-qulluq münasibətləri və əmək münasibətləri müxtəlif metodlar üzrə qurulur. Dövlət-qulluq münasibətlərinin bir hissəsi xüsusi qanunvericiliklə qalan hissəsi əmək qanunvericiliyi ilə tənzimlənir. Hazırda əmək qanunvericiliyinin çoxlu normaları dövlət qulluq münasibətlərinin tənzimləmə mexanizmində iştirak edir [13, s.226-227]. Müəllif haqlı olaraq dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun üzvi bağlılığını və qarşılıqlı vəhdətini ön planda göstərir.

Hüquqi doktrinada dövlət qulluğu kompleks hüquq sahəsi kimi qəbul edilmişdir. Bu məsələ İ.A.Diyakinanın "Qulluq hüququ kompleks hüquq sahəsi kimi" adlı doktorluq dissertasiya işində geniş araşdırılmışdır [25]. İ.A.Dyakina qulluq hüququnun yeni və müstəqil hüquq sahəsi kimi formalaşmasını elmi və normativ müddəalar əsasında təhlil etmiş və qənaətbəxş nəticəyə gəlmişdir. Müəllif dövlət qulluğu, dövlət mülki qulluğu ilə yanaşı dövlət vəzifəsinin tərkibini şərh edərkən dövlət, bələdiyyə, inzibati və əmək hüququnun elmi və normativ mənbələrinin kompleks təhlilinə əsaslanmışdır [24, s.18, 20, 26]. İ.A.Dyakina qulluq hüququnun predmetini təhlil edərkən haqlı olaraq dövlət qulluğu vəzifəsinin konstitusion-hüquqi və normativ hüquqi statusunun məzmununa xüsusi diqqət yetirmişdir. O, qulluq hüququnun institutlarını - dövlət mülki qulluğunu, hərbi və hüquq mühafizə qulluğunu fərqli aspektlərdə tədqiq etmişdir. Dövlət qulluğu hüququnun formalaşması üçün prinsiplial əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biri də dövlət qulluğunda olan şəxslərin statusunun nisbəti məsələsidir. İ.A.Dyakina tərəfindən təklif olunan "Qulluq hüququ" tədris kursunun modelində dövlət vəzifələrinin xüsusiyyətləri öz əksini tapmamışdır [24, s.34]. Fikrimizcə, dövlət vəzifəsinin statusu ilə dövlət qulluqçusunun statusu arasındakı prinsiplial əhəmiyyət

kəsb edən fərqi dövlət qulluğu hüququnun xüsusi institutu daxilində təhlil edilməsi daha məqsəddə müvafiq olardı. Bu yanaşma dövlət qulluğu hüquq münasibətlərini tənzim edən hüquq normalarının nisbətini özündə ehtiva edir. Dövlət qulluqçularının hüquqi statusu ilə dövlət vəzifələrinin hüquqi statusu müxtəlif hüquq sahələrinə aid normalarla müəyyən edilir. Buna görə də, dövlət qulluğu bir tərəfdən kompleks hüquq sahəsi kimi xarakterizə edilir, digər tərəfdən isə müstəqil hüquq sahəsi kimi formalaşmaqda davam edir. S.E.Çanov öz tədqiqatlarında qulluq hüququnun yeni hüquq sahəsi kimi yaranmasını dəstəkləyir [47; 48; 49]. Müəllif hesab edir ki, qulluq hüququ öz təbiətinə görə kompleks xarakterə malik deyildir. Buna görə də "qulluq hüququ gələcəkdə kompleks deyil, rus hüququnun xüsusi sahəsi olmalıdır" [46, s.20]. Müəllif iddia edir ki, qulluq hüququnun predmeti perspektivdə Rusiya Federasiyasının, Rusiya Federasiyasının subyektlərinin dövlət vəzifələri və bələdiyyə vəzifələri tutan şəxslərinin və seçkili vəzifəli şəxslərin fəaliyyəti prosesində yaranan ictimai münasibətlərin daxil edilməsi hesabına genişləndirilməlidir. O, bununla yanaşı qeyd edilən vəzifəli şəxslərin konstitusion-hüquqi statusunun və fəaliyyətinin normativ hüquqi tənzimlənməsinin xüsusiyyətləri və onların məsuliyyəti kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərə toxunur [47]. S.V.Kaçuşkin elmi-nəzəri cəhətdən dövlət mülki qulluğu institutunun hüquqi tənzimlənməsinin inkişafını üç variant üzrə mümkün hesab edir: birinci variant dövlət mülki qulluğu institutunun konstitusiyaya, inzibati, əmək və digər hüquq sahələrində subsidiar tənzimlənməsinə nəzərdə tutur. İkinci variantda dövlət qulluğu yarım sahə kimi inzibati hüquq sahəsinə daxil olur. Üçüncü variantda dövlət mülki qulluğu institutundan ayrılaraq kompleks olaraq qulluq hüququ sahəsinin yaranması baş verir. Müəllif bununla yanaşı hesab edir ki, dövlət siyasi vəzifələrinin statusunun dövlət mülki qulluğu vəzifələrinin statusundan dəqiq fərqləndirilməsinə olan zərurəti nəzərə alaraq, qulluq hüququ sahəsinin tənzimlənməsinin predmetinin "geniş" və "dar" şərhli mümkündür. Geniş şərhli zamanı qulluq hüququ sahəsinin tənzimlənməsi predmetinə dövlət siyasi vəzifələrinin fəaliyyətini təmin edən

vəzifələrin statusu məsələləri, Rusiya Federasiyasının dövlət vəzifələrinin statusu məsələləri daxil edilməlidir. Bu şərhə qulluq hüququ sahəsinin dövlət-qulluq hüquq sahəsi adlandırılması daha məntiqə uyğun olardı. Qulluq hüququ sahəsinə bələdiyyə qulluğu institutu daxil olduğu halda, bu sahə ictimai qulluq hüququ adlandırılı bilər. Dar şərhə dövlət mülki qulluğu qulluq hüququnun sahəsi kimi, dövlət hakimiyyəti orqanlarının və Rusiya Federasiyasının dövlət siyasi vəzifələrində olan şəxslərin fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında münasibətləri tənzimləyir [26, s.65-66]. Fikrimizcə, müəllif haqlı olaraq qulluq hüququnun tənzimlənməsi predmetinə kompleks yanaşır, dövlətin konstitusion məqsədləri və funksiyalarının icrası baxımından dövlət vəzifələrinin statusunu ön plana çəkir, dövlət qulluğu ilə hüququn müxtəlif sahələri arasındakı qarşılıqlı əlaqəni göstərir. B.N.Qabriçidze və A.Q.Çernyavski hesab edirlər ki, inzibati hüquq və qulluq hüququ müxtəlif hüquqi tənzimləmə predmetinə malikdir, qulluq hüququ dövlət və bələdiyyə qulluğunun fəaliyyəti və təşkili prosesində yaranan ictimai münasibətləri kompleks olaraq tənzimləyir [20, s.196-203; 50]. S.A.Baranovanın fikrincə, qulluq hüququ mübahisəli məsələləri özündə ehtiva edir. Qulluq hüququnun təbiətinə münasibətdə qeyd etmək lazımdır ki, birincisi, dövlət qulluğunda ictimai münasibətləri tənzimləyən mənbələrin sayı çoxdur, bu qulluq münasibətlərini tənzimləyən hüquq normalarının kompleksliyini deyil, kifayət qədər sistemləşdirilmədiyini göstərir. Qeyd edək ki, icra-sərəncam fəaliyyəti (dövlət idarəetməsi) sahəsində ictimai münasibətləri tənzimləyən müxtəlif mənbələrin xeyli hissəsi inzibati hüququn predmetini təşkil edir, eyni zamanda inzibati hüququn özü müstəqil sahə olaraq qalır. İkincisi, dövlət qulluğuna daxil olma və dövlət qulluğu keçmə prosesində yaranan münasibətlər digər qanunvericilik sahələrinin normaları ilə tənzimlənilir, bu xüsusiyyət digər hüquq sahələrinə də xasdır [16, s.66]. O, daha sonra yazır ki, qulluq hüququnda mülki, əmək, cinayət hüququnun və digər sahələrin normaları vasitəsilə tənzimlənen münasibətlərə kifayət qədər az rast gəlinir və natamamdır [16, s.67]. S.A.Baranova ilə tamamilə razılaşmaq mümkün deyil. Çünki, o, bir tərəfdən qulluq

hüququnun varlığına işarə edir, bu sahədə yaranan ictimai münasibətləri tənzim edən hüquq normalarının çoxluğunu göstərir, digər tərəfdən isə, qulluq hüququ üzrə yaranan münasibətlərin əsas hissəsini özündə ehtiva edən əmək hüququna dair normaların fraqment xarakterli olduğunu qeyd edir. Fikrimizcə, istənilən ölkənin dövlət qulluğu münasibətlərini tənzimləyən qanunvericilik aktına nəzər salsaq görürük ki, həmin normaların əksəriyyəti inzibati, əmək və sosial təminat hüquqi xarakterlidir. Qeyd edilən sahələrlə yanaşı dövlət qulluğu haqqında qanunvericilik sistemində digər hüquq sahələrinə, məsələn, cinayət hüququna, mülki hüquqa, təhsil hüququna və s. aid normalar mövcuddur.

S.E.Çannovun fikrincə, qulluq hüququ oxşar ictimai münasibətlərin (qulluq hüquq münasibətlərinin) müəyyən sahəsidir və xüsusi subyektlər dairəsinə malikdir. Bütün halda qulluq hüququnun profili inzibati hüquq sahəsində qalmalıdır. Bu halda əmək qanunvericiliyinin normalarının təsiri tamamilə istisna edilməlidir, lakin bir çox hallarda onların hüquqi konstruksiyaları qulluq-hüquqi tənzimləmə ehtiyacları üçün yenidən işlənmə bilər. Əlbəttə ki, bunların hamısı qulluq-hüquqi qanunvericiliyinin əhəmiyyətli dərəcədə meydana gəlməsini, vahid prinsiplər sisteminin inkişafını, xüsusi hüquqi tənzimləmə metodlarından istifadəni tələb edəcəkdir [49, s.108]. Müəlliflə tamamilə razılaşmaq olmaz. Ona görə ki, dövlət qulluğu hüquq münasibətlərini tənzim edən hüquq normaları onun inzibati hüquq münasibətlərinə aid olduğunu təsdiq edir. Lakin, dövlət qulluğunu inzibati hüququn ayrılmaz tərkib hissəsi kimi xarakterizə etmir, fikrimizcə, edə də bilməz. Müəllif haqlı olaraq dövlət qulluğu münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsində əmək hüququnun rolunu yüksək qiymətləndirir. Təhlillər göstərir ki, müasir dövrdə dövlət qulluğu hüquq institutu daha çox inzibati hüquq və əmək hüququ sahələri üzrə davamlı olaraq inkişaf edir. A.M.Abdullayev yazır: İnzibati hüququn əmək hüququ ilə əlaqəsi ondan ibarətdir ki, işçi və qulluqçuların bir çox əmək münasibətləri inzibati və əmək hüquq sahələri ilə tənzimlənilir. Məsələn: dövlət orqanları ilə qulluqçuların əmək prosesində yaranan münasibətləri, qulluqçuların təqaüdə çıxdıqda, xəstələn-

dikdə, əlil olduqları hallarda sosial təminatı, həmçinin qulluqçuların əməyinin mühafizəsi ilə bağlı məsələlər, əmək hüququ ilə tənzimlənir. İdarəetmənin bir sıra sahələrində (müdafə, daxili işlər və s.) dövlət qulluğunun keçirilməsi, vəzifəli şəxslərin vəzifə və hüquqları inzibati hüquq normaları ilə müəyyən edilir. Dövlət qulluqçuları xidməti hüquq və vəzifələrini həyata keçirərkən inzibati hüquqla nizamlanan dövlət-xidməti münasibətlərə girirlər. Bununla yanaşı, şəxsi hüquq daşıyıcıları qismində onlar əmək münasibətlərinin iştirakçıları kimi çıxış edirlər və bu münasibətlər də əmək hüququ ilə nizama salınır [3, s.32]. A.E.Rəhimovun fikrincə, dövlət qulluğunu keçmə birbaşa inzibati hüququn predmeti olmaqla, məhz onunla tənzimlənir. Lakin başqa tərəfdən isə, elə həmin qulluğun keçilməsi bu xidmətə görə, əmək hüququ münasibətlərinə daxil olma ilə birbaşa əlaqəlidir və bu mübahisəsizdir [15, s.7]. Prof. Ə.H.Rzayev haqlı olaraq hesab edir ki, qulluq hüququ kompleks xarakter daşımaqla onun predmetində konstitusiya, əmək, cinayət, mülki hüququn tənzimlədiyi ictimai münasibətlər xüsusi yer tutur [13, s.223], ... dövlət-qulluq münasibətlərini tənzimləyən hüquq normalarının əhatə dairəsinin genişlənməsi, dövlət qulluq institutunun dinamik inkişafı bu sahədə aparılan geniş islahatlar "qulluq hüququnun" qanunvericiliklə rəsmiləşdirilməsini təmin edəcəkdir [13, s.229]. Müəlliflər haqlı olaraq yazırlar ki, dövlət qulluğu - dövlət orqanlarında vəzifələr tutan və öz əməyinə görə dövlətdən məvacib alan dövlət aparatının işçiləri tərəfindən dövlətin funksiyalarının praktiki şəkildə həyata keçirilməsindən ibarət olan əmək fəaliyyəti növüdür [32, s.6]. S.A.İsmayılov hesab edir ki, dövlət qulluqçularının rəhbər heyətinin düşünülmüş şəkildə inkişaf etdirilməsi və peşəkarlığının artırılması bütövlükdə dövlətin uğuru sayıla bilər. Müasir dövrdə rəhbər işçidən tələb olunan əsas xüsusiyyətlərdən biri də kollektivlə və kollektivdə işləmək bacarığı, idarəetmənin təşkilinin əsaslarını bilməsi və təşkilatçılıq qabiliyyətidir. Təşkilatçılıq qabiliyyəti isə kollektivin işini təşkil etməyi, tabeliyində olan işçilərin fəaliyyətini istiqamətləndirməyi, əlaqələndirməyi və ona nəzarət etməyi bacarmaq, idarəetmənin müasir metodlarını və texnikasını bilmək, şəraitə uyğun olaraq

düzgün istiqamət seçmək və qətiyyətli olmaq kimi xüsusiyyətlərdən ibarətdir [7, s.141]. N.Ş.Hüseynova yazır: dövlət qulluğunun funksiyaları dedikdə, dövlət qulluğunun təşkilini və fəaliyyətini, qulluq münasibətlərini tənzimləyən və dövlət qulluğunun müvafiq məqsədlərinə nail olmağa imkan yaradan hüquq normalarının tətbiq olunduğu əsas istiqamətlər başa düşülür [6, s.15-16].

Fikrimizcə, dövlət, dövlətin məqsədləri və funksiyaları, dövlət aparatı, dövlət hakimiyyəti, dövlət idarəetməsi, dövlət vəzifəsi, dövlət hakimiyyəti orqanları, dövlət idarəetmə orqanları, dövlət qulluğu, dövlət qulluğu vəzifəsi, dövlət qulluqçusu və vətəndaş kimi anlayışlar kompleks olaraq, vahid sistemdə birləşərək dövlət qulluğu hüquq institutunu yaradır. Dövlət qulluğu vasitəsi ilə dövlətin məqsədləri və funksiyaları həyata keçirilir. Dövlət qulluğu hüquq institutu olaraq əsasən konstitusiya, inzibati, əmək və sosial təminat hüquq sahələri ilə qarşılıqlı vəhdət təşkil edir və vahid, müstəqil hüquq sahəsinin - dövlət qulluğu hüququnun yaranmasını şərtləndirir [11, s.56].

Dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsini müəyyən edən prinsip-normalar Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında, Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində (AR ƏM) və Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda təsbit ediləndir. Həmin normativ müddəalar "ümumidən xüsusiyyə" doğru hüquqi tənzimləmə metoduna əsaslanır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında (25, 35, 36, 37, 38-ci və digər maddələrində) təsbit edilmiş ümumi normalar bütün növ işçi kateqoriyalarına, o cümlədən dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin iştirakçısı olan hər bir dövlət vəzifəli şəxslərə, dövlət qulluqçularına da şamil edilir. Eyni zamanda Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının bir sıra xüsusi normaları (1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 12, 55, 56, 68, 71, 74, 80-ci maddələri, üçüncü bölmə və s.) dövlət qulluğu sahəsində yaranan hüquq münasibətlərinə, dövlət vəzifəli şəxslərə, dövlət qulluqçularına münasibətdə birbaşa tətbiq edilir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit edilmiş normalar dövlət qulluğu sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin tənzimlənməsində müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının

"Əmək hüququ" adlanan 35-ci maddəsi ilə müəyyən edilir: "Əmək fərdi və ictimai rifahın əsasıdır. Hər kəsin əməyə olan qabiliyyəti əsasında sərbəst surətdə özünə fəaliyyət növü, peşə, məşğuliyyət və iş yeri seçmək hüququ vardır. Heç kəs zorla işlədilməz. Əmək müqavilələri sərbəst bağlanılır. Heç kəs əmək müqaviləsi bağlamağa məcbur edilə bilməz. ..." [1]. Konstitusiyanın "Tətil hüququ" adlanan 36-cı maddəsində deyilir: "Hər kəsin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə tətillik hüququ vardır. Əmək müqaviləsi əsasında işləyənlərin tətillik hüququ yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda məhdudlaşdırıla bilər. Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində xidmət edən hərbi qulluqçular və mülki şəxslər tətillik edə bilməzlər. ..." [1]. Konstitusiyanın "İstirahət hüququ" adlanan 37-ci maddəsində təsbit edilir: "Hər kəsin istirahət hüququ vardır. Əmək müqaviləsi ilə işləyənlərə qanunla müəyyən edilmiş, lakin gündə 8 saatdan artıq olmayan iş günü, istirahət və bayram günləri, ildə azı bir dəfə 21 təqvim günündən az olmayan ödənişli məzuniyyət verilməsi təmin edilir" [1]. Konstitusiyanın "Sosial təminat hüququ" adlanan 38-ci maddəsinə əsasən: "Hər kəsin sosial təminat hüququ vardır. Yardıma möhtac olanlara kömək etmək ilk növbədə onların ailə üzvlərinin borcudur. Hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir. ..." [1]. Qeyd edilən Konstitusion normalar ümumi xarakterə malikdir və dövlət qulluqçularına münasibətdə onların əmək, tətillik, istirahət və sosial təminat hüquqlarını özündə ehtiva edir və fikrimizcə, heç bir mübahisə yaratmır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının "Dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ" adlanan 55-ci maddəsində təsbit edilir: "Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ vardır. Bu hüququ onlar bilavasitə və ya nümayəndələri vasitəsi ilə həyata keçirə bilərlər. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları dövlət orqanlarında qulluq etmək imkanına malikdirlər. Dövlət orqanlarının vəzifəli şəxsləri Azərbaycan Respublikası-

nın vətəndaşları sırasından təyin edilirlər. Əcnəbi-lər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər dövlət qulluğuna qanunla müəyyənləşdirilmiş qaydada qəbul edilə bilərlər" [1]. Konstitusiyanın "Özbaşınalıqdan müdafiə və vicdanlı davranış hüququ" adlı 68-ci maddəsinin dördüncü hissəsi ilə müəyyən edilir ki: "Dövlət, dövlət qulluqçuları ilə birlikdə, dövlət qulluqçularının qanuna zidd hərəkətləri və hərəkətsizliyi nəticəsində insan hüquq və azadlıqlarına dəymiş ziyana görə və onların təminatının pozulmasına görə mülki məsuliyyət daşıyır" [1]. Bu tip konstitusion müddəalar xüsusi xarakter daşıyır və nəticə etibarilə, dövlət qulluğu sahəsində yaranan ictimai münasibətləri tənzim edən normalar sistemində birləşir, dövlət vəzifəli şəxslərin, dövlət qulluqçularının peşəkar dövlət qulluğu fəaliyyətinin həyata keçirilməsində tətbiq edilir. Peşəkar dövlət qulluğu fəaliyyəti isə dövlət qulluqçularının əmək funksiyasında ifadə olunur [12, s.116-128].

Dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsini müəyyən edən normalar AR ƏM-də və Dövlət qulluğu haqqında Qanunda aydın şəkildə təsbit edilibdir. AR ƏM-in 5-ci maddəsinin 2-ci hissəsi ilə müəyyən edilir ki, "Bu Məcəllə dövlət qulluqçularına, habelə prokurorluq, polis və digər hüquq-mühafizə orqanlarının qulluqçularına onların hüquqi statusunu tənzimləyən normativ hüquqi aktlarla müəyyən olunmuş xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla şamil edilir. Bu normativ hüquqi aktlarda həmin qulluqçuların əmək, sosial və iqtisadi hüquqları bütünlüklə əhatə olunmayıbsa, bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş müvafiq normalar onlara tətbiq edilir" [2]. Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 34-cü maddəsində isə təsbit edilir ki: "Bu Qanunda və ona uyğun qəbul edilmiş qanunvericilik aktlarında tənzimlənməyən dövlət qulluğu keçmə ilə bağlı digər məsələlər Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericiliyi ilə tənzimlənilir" [4]. Fikrimizcə, AR ƏM-də dövlət qulluğu münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsinə münasibətdə boşluqlardan biri də həmin Məcəllənin bütün növ dövlət vəzifəli şəxslərə şamil edilməsinə dair birbaşa normanın olmamasıdır. Bu boşluğu aradan qaldırmaq üçün AR ƏM-in 5-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin birinci cümləsinin aşağıdakı məzmununda ye-

ni redaksiyada verilməsi məqsədəuyğun olardı: "Bu Məcəllə seçilməsi, təyin edilməsi və ya təsdiq edilməsi müvafiq olaraq qanunvericilik və (və ya) icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilmiş vəzifəli şəxslərə, dövlət orqanlarının vəzifəli şəxslərinə, dövlət qulluqçularına, habelə prokurorluq, polis və digər hüquq-mühafizə orqanlarının qulluqçularına onların hüquqi statusunu tənzimləyən normativ hüquqi aktlarla müəyyən olunmuş xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla şamil edilir".

"Ümumidən xüsusiyyə" doğru elmi-tədqiqat metoduna əsaslanaraq demək olar ki, dövlət qulluğu sosial fəaliyyətin xüsusi növüdür. Belə ki, dar mənada dövlət qulluğu dedikdə, sosial fəaliyyətin digər növlərini təmin edən, əmək bölgüsü nəticəsində yaranan ictimai faydalı fəaliyyətin, sosial fəaliyyətin xüsusi növü anlaşılır. İctimai faydalı nəticənin əldə olunmasına yönəlmiş, təşkil edilmiş insan kollektivlərinin və onların üzvlərinin qarşılıqlı əlaqəsinin olduğu hər bir yerdə ictimai qulluq vardır. Y.V.Kaçan haqlı olaraq yazır: dövlət qulluğunun peşəkar inkişafı dövlət qulluqçusunun şəxsiyyətinin inkişaf etdirilməsini özündə cəmləşdirir ki, bu da fərdin "inkişafı" şəklində ifadə olunan xüsusiyyətlərin və keyfiyyətlərin müəyyən dinamikasını nəzərdə tutur [56, s.227]. Dövlət qulluğu sosial fəaliyyətin xüsusi növü kimi ifadə edildiyinə görə, onun digər bir əsas xüsusiyyəti qismində şəxsi maraq çıxış edir. Vətəndaşın əməyə olan qabiliyyəti əsasında sərbəst surətdə özünə fəaliyyət növü, peşə, məşğuliyyət və iş yeri seçmək hüququ, dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ, dövlət orqanlarında qulluq etmək imkanı və s. hüquqlar və imkanlar üzrə konstitusion əmək hüququnun reallaşdırılması şəxsi maraqlar sisteminə daxil olur. Bu nöqtəyənəzərdən demək olar ki, dövlət qulluğu vətəndaşların fərdi və azad surətdə seçdiyi əmək fəaliyyətinin bir növü kimi çıxış edir. Başqa bir mühüm əhəmiyyət kəsb edən xüsusiyyət isə ondan ibarətdir ki, vətəndaşın yuxarıda göstərilmiş elementlərə malik olan konstitusion əmək hüququ dövlət tərəfindən təsis edilmiş dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanlarında həyata keçirilir. Dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəetmə orqanlarında həyata keçirilən peşəkar dövlət qulluğu fəa-

liyyəti mahiyyət etibarı ilə əmək fəaliyyətidir və onun əsas məqsədlərindən biri vətəndaşın şəxsi marağının reallaşdırılmasından ibarətdir. Burada şəxsi və ya fərdi maraq dedikdə, vətəndaşın konstitusion əmək hüququnu həyata keçirmək üçün seçdiyi dövlət qulluğu fəaliyyətində ifadə edilən şəxsi maraq başa düşülür. Daha geniş anlamda dövlət qulluğu ictimai fəaliyyət, dövlət-hakimiyyət, dövlət-idarəetmə, icra-sərəncam fəaliyyətidir. Dövlət qulluğunun mahiyyəti və məzmunu kompleks olaraq inzibati-hüquqi metodlarda, dövlət qulluğunun həyata keçirilməsi formalarında və üsullarında, dövlət qulluğu münasibətlərinin yaranması səbəblərində və s. xüsusiyyətlərdə ifadə olunur. Nəzərə almaq lazımdır ki, dövlət qulluğu vətəndaşların əmək hüquqlarının reallaşdırılması və onların şəxsi maraqlarının ödənilməsi üçün təsis edilməmişdir. Əksinə, əmək fəaliyyəti dövlət qulluğunun məqsədlərinin təmin edilməsi üçün bir vasitə kimi çıxış edir. N.İ.Fayansın fikrincə, "dövlət qulluqçusunun əmək sahəsində şəxsi münasibətləri" ümumi əmək normalarının həyata keçirilməsi vasitəsilə yaranır [45, s.9]. O.İ.Çupris haqlı olaraq yazır ki, dövlət qulluğu yalnız əmək hüququnun reallaşdırılması üçün geniş imkanlar təklif etmir. Onun həyata keçirilməsi zamanı vətəndaş özünün digər sosial maraqlarını da reallaşdırma bilər [51, s.21].

Dövlət qulluğu haqqında Qanunda dövlət qulluğuna aşağıdakı məzmununda leqal anlayış verilmişdir: "Dövlət qulluğu Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində dövlət qulluqçularının öz vəzifə səlahiyyətlərini yerinə yetirməsidir" [4]. Dövlət qulluğuna qanunla verilmiş anlayışda onun ictimai-hüquqi və fərdi-hüquqi xarakteri heç bir şübhə yaratmır və aydın görünür. Bu nöqtəyənəzərdən V.N.Bibilonun mülahizələri elmi maraq kəsb edir. Müəllif haqlı olaraq yazır: "Dövlət, xalqın ümumi maraqlarının ifadəçisi kimi, həmçinin fərdi maraqların reallaşdırılmasına da kömək edir" [18, s.12]. Bununla da müəllif dövlət qulluğunda ictimai və fərdi mənşəyin mövcudluğunu, onun prioritetlərini müəyyən etmişdir. Qeyd edilənlər belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, bir tərəfdən dövlət qulluğu vasitəsilə

ictimai maraqlar təmin edilir, digər tərəfdən isə, dövlət qulluğu vasitəsilə vətəndaşın fərdi seçiminə əsaslanan konstitusion əmək hüququnun həyata keçirilməsinə şərait yaradılır, vətəndaşın məşğulluğu təmin edilir. Bu xüsusiyyət dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsini şərtləndirən əsas amillərdən biridir.

Ədəbiyyatda dövlət qulluğu sahəsində əmək prosesi ilə əməyin fərqi 12 meyar üzrə müəyyən edilmişdir. Bu fərqlərə onların təzahürü, əsas mənzələri, hüquqi tənzimlənmə mənbələri və s. daxil edilmişdir [23]. Əmək hüquq sahəsi üzrə mütəxəssislərin əksəriyyəti haqlı olaraq qeyd edirlər ki, dövlət qulluqçuları əmək funksiyasını həyata keçirməklə işçi rolunda çıxış edir və deməli, əmək hüquq təbiətinə malik münasibətlərə girirlər [44, s.158; 27, s.74; 43, s.40-43; 33, s.38].

Araşdırma göstərir ki, dövlət qulluğu sahəsində əmək münasibətlərinin dairəsi haqqında vahid fikir formalaşmamış və elmi mülahizələr arasında qarşılıqlı vəhdətə nail olunmamışdır. Dövlət qulluğunda kollektiv müqavilə, əmək müqaviləsi, iş vaxtı, istirahət vaxtı, məzuniyyətlər, əmək haqqı, əmək intizamı, maddi məsuliyyət, əməyin mühafizəsi, əmək mübahisələrinin həlli üzrə münasibətlər əmək hüquqi xarakterli hüquq münasibətləridir. Dövlət qulluğunda əmək hüquq institutlarına dair normaları özündə ehtiva edən çoxsaylı müddəalar dövlət qulluğu haqqında qanunvericilikdə, o cümlədən Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda təsbit ediləndir.

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu 6 fəsil, 35 maddədən ibarətdir. Həmin Qanun: dövlət qulluğu haqqında qanunvericilik sisteminin əsasını təşkil edir və baza roluna malik əsas normativ hüquqi aktdır; dövlət qulluğu hüquq münasibətlərini tənzimləyir; dövlət qulluğu hüququnu özündə ifadə edir. Bununla yanaşı orada təsbit edilmiş normalar əsasən üç hüquq sahəsi üzrə - inzibati hüquq, əmək hüququ və sosial təminat hüququ üzrə münasibətləri tənzim edir. Bu aspekt dövlət qulluğunun qeyd edilən hüquq sahələri ilə qarşılıqlı əlaqəsini şərtləndirir.

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunun "Dövlət qulluqçusu" adlanan dördüncü fəslində (Dövlət qulluqçularının ixtisas də-

rəcələri (maddə 16); Dövlət qulluqçusunun əsas vəzifələri (maddə 18); Dövlət qulluqçusunun əsas hüquqları (maddə 19); Dövlət qulluğu ilə əlaqədar məhdudiyətlər (maddə 20); Dövlət qulluqçuları üçün təminatlar (maddə 21); Dövlət məvacibi (maddə 22); Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili (maddə 22-1); Dövlət qulluqçularının pensiya təminatı (maddə 23); Dövlət qulluqçularının mükafatlandırılması (maddə 24); Dövlət qulluqçusunun məsuliyyəti (maddə 25); "Dövlət qulluğu keçmə" adlanan beşinci fəslində (Dövlət qulluğuna qəbul edilmək hüququ (maddə 27); Dövlət qulluğuna qəbul (maddə 28); Dövlət qulluğunda fəaliyyətin davam etdirilməsi (maddə 28-1); Dövlət qulluğunun şərtləri (maddə 30); Dövlət qulluqçularının fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi (maddə 30-1); Dövlət qulluğunda olmanın yaş həddi (maddə 32-1); Dövlət qulluğuna xitam verilməsi (maddə 33) [4] kimi münasibətləri tənzim edən normativ müddəalar əmək hüququ xarakterlidir. Bu normalar dövlət qulluğunda əmək hüququnu şərtləndirir və dövlət qulluqçularının əmək münasibətlərini tənzimləyir.

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 30-cu maddəsində [4] dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsini müəyyən edən normalar təsbit ediləndir. Həmin maddədə "Dövlət qulluğunun şərtləri" adlanır və özündə aşağıdakı istiqamətləri birləşdirir: 1) dövlət qulluğunda iş vaxtı; 2) dövlət qulluqçularının ayrı-ayrı kateqoriyaları üçün qanunla müddəti qısaltdırılmış iş vaxtı; 3) qulluq üçün zəruri olduqda ayda əvəzi ödənilməyən iş vaxtından artıq iş; 4) qulluq üçün zəruri olduqda ayda əvəzi ödənilən iş vaxtından artıq iş; 5) haqqı ödənilən əsas məzuniyyət; 6) haqqı ödənilən əlavə məzuniyyət; 7) ödənişsiz məzuniyyət; 8) xidməti ezamiyyət.

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 30-cu maddəsinə əsasən: "... Müvəqqəti olaraq başqa yerə qulluğa keçirilməklə bağlı olan digər məsələlər Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi ilə tənzim olunur (maddə 30.5), "Yardımcı vəzifələr tutan dövlət qulluqçularının əmək münasibətləri bu Qanunun müddəaları nəzərə alınmaqla Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi ilə tənzimlənilir (maddə 30.6) [4].

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 30-cu maddəsində təsbit edilmiş əsas müddəalar əmək hüququnun iş vaxtı və məzuniyyət institutlarına aiddir. Həmin normalar AR ƏM-də təsbit edilmiş müddəalara uyğun olaraq təkrarlanır. Tərəfimizdən, dövlət qulluğunda iş vaxtının elementlərinə əsaslanaraq ona aşağıdakı məzmununda tərif verilmişdir: "dövlət qulluğu sahəsində iş vaxtı dedikdə, qanunvericilikdə iş vaxtı haqqında təsbit olunmuş müddələrin ümumi prinsiplərinə müvafiq olaraq, dövlət qulluqçusunun AR Konstitusiyasına və digər müvafiq qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində öz vəzifə səlahiyyətlərini bilavasitə dövlət orqanında yerinə yetirməli olduğu vaxt, habelə qanunla ona aid edilən digər vaxt dövrləri başa düşülür" [10, s.189].

AR ƏM-in "Əsas məzuniyyət və onun müddətləri" adlanan 114-cü maddəsinə müvafiq olaraq "məsul vəzifələrdə (vəzifənin məsulluğu işin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla işəgötürən tərəfindən müəyyən edilir) qulluq keçən dövlət qulluqçularına, müəssisənin rəhbər işçilərinə və mü-təxəssislərinə (b bəndi)" əsas məzuniyyət 30 təqvim günü müddətində verilməsi nəzərdə tutulmuşdur [2]. AR ƏM-in "Kollektiv əmək mübahisələrinin həlli qaydalarının təsir dairəsi" adlanan 259-cu maddəsinin ikinci hissəsinə əsasən "Dövlət qulluqçularının kollektiv əmək mübahisələrinin həlli qaydaları bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş normalara uyğun olaraq dövlət qulluğu haqqında müvafiq normativ hüquqi aktla tənzimlənir" [2]. AR ƏM-in "Bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş fərdi əmək mübahisələrinin həlli qaydaları şamil edilməyən şəxslər" adlanan 303-cü maddəsi ilə müəyyən edilir ki, "Bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş fərdi əmək mübahisələrinin həlli qaydaları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında nəzərdə tutulmuş qaydada vəzifəyə təyin edilən və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin olunan şəxslərə şamil edilmir" [2]. Bu normalardan aydın olur ki, AR ƏM ilə müəyyən edilmiş fərdi əmək mübahisələrinin həlli qaydaları qeyd edilən şəxslərdən başqa bütün növ dövlət qulluqçularına - dövlət vəzifəli şəxslərə şamil edilir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 36-cı maddəsinin ikinci hissəsinə əsasən "Əmək müqaviləsi əsasında işləyənlərin tətillərini hüququ yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda məhdudlaşdırıla bilər. Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində xidmət edən hərbi qulluqçular və mülki şəxslər tətillərini edə bilməzlər" [1]. AR ƏM-ə əsasən "Qanunvericilik, müvafiq icra hakimiyyəti, məhkəmə və hüquq-mühafizə orqanlarında işləyən vəzifəli şəxslər tətillərini edə bilməzlər" (maddə 270) [2]. Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa müvafiq olaraq dövlət qulluqçusunun "tətillərdə və dövlət orqanlarının işini pozan digər hərəkətlərdə iştirak etməyə" (maddə 20.1.7) ixtiyarı yoxdur [4].

Nəticə. Aparılmış elmi təhlillərin nəticəsi olaraq aşağıdakıları ifadə etmək olar. Dövlət qulluğu peşəkarlıq elementlərinə malik olduğuna görə əmək hüququnun ayrılmaz tərkib hissəsi kimi xarakterizə edilir. Dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsini xarakterizə edən bir sıra elmi və normativ müddəalar mövcuddur.

Dövlət qulluqçularının dövlət qulluğuna qəbul olması, dövlət qulluğu keçməsi və onların hüquqi statusunun tənzimlənməsi problemləri dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsində təzahür edir. Dövlət qulluğu və əmək hüququ anlayışları dövlət qulluqçularının peşəkar əmək fəaliyyətində birləşir. Dövlət qulluğu peşəkar fəaliyyətin xüsusi növü kimi məhz əmək hüququnda ifadə olunur. Fikrimizcə, dövlət qulluğu dövlət vəzifəli şəxslərin subyektiv əmək hüququ kimi çıxış edir və buna görə də, dövlət qulluğu əmək hüququ konsepsiyasına əsaslanır. Dövlət qulluqçularının hüquqi statusunun müəyyən edilməsində və onların peşəkar fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsində əmək hüququ normaları müstəsna əhəmiyyətə malikdir.

Fikrimizcə, bir tərəfdən dövlət qulluğu vasitəsilə ictimai maraqlar təmin edilir, digər tərəfdən isə, dövlət qulluğu vasitəsilə vətəndaşın fərdi seçiminə əsaslanan konstitusional əmək hüququnun həyata keçirilməsinə şərait yaradılır və vətəndaşın məşğulluğu təmin edilir. Bu xüsusiyyəti dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsini şərtləndirən əsas amillərdən biri hesab etmək olar.

Araşdırma göstərir ki, dövlət qulluğu sahəsində əmək münasibətlərinin dairəsi haqqında vahid fikir formalaşmamış və elmi mülahizələr arasında qarşılıqlı vəhdətə nail olunmamışdır. Dövlət qulluğunda kollektiv müqavilə, əmək müqaviləsi, iş vaxtı, istirahət vaxtı, məzuniyyətlər, əmək haqqı, əmək intizamı, maddi məsuliyyət, əməyin mühafizəsi, əmək mübahisələrinin həlli üzrə münasibətlər əmək hüquqi xarakterli hüquq münasibətləridir. Dövlət qulluğu haqqında qanunvericilikdə, o cümlədən Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda əmək hüquq institutlarına dair normaları özündə ehtiva edən çoxsaylı müddəalar təsbit edilibdir.

Dövlət qulluğu ilə əmək hüququnun qarşılıqlı əlaqəsini xarakterizə edən hüquqi münasibətləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1) dövlət qulluğu münasibətləri sistemində ümumi hüquq münasibətlərinin əsasını vətəndaşın konstitusion əmək hüququnun həyata keçirilməsi üzrə yaranan konstitusion hüquq münasibətləri təşkil edir;

2) dövlət qulluğu hüquq münasibətləri sistemində qulluq daxili hüquq münasibətləri əsasən əmək hüququ xarakterli münasibətlərdir;

3) dövlət qulluğu hüquq münasibətləri sistemində qulluq xarici hüquq münasibətləri inzibati hüquq münasibətlərinə daxildir;

4) dövlət qulluğu hüquq münasibətləri sistemində dövlət qulluqçularının sosial təminatlarına dair hüquq münasibətləri xüsusi yer tutur;

5) dövlət qulluqçuları öz vəzifə öhdəliklərini həyata keçirərkən qulluq daxili və qulluq xarici hüquq münasibətləri qarşılıqlı vəhdət təşkil edir və dövlət qulluğu hüquq münasibətlərində birləşir;

6) dövlət qulluqçuları inzibati hüquq münasibətlərinin subyekt kimi çıxış edərkən əmək hüquq münasibətlərinin subyekt kimi öz öhdəliklərini yerinə yetirir;

7) dövlət qulluğu peşəkar fəaliyyət növü kimi və dövlət qulluqçularının peşəkar fəaliyyəti kom-

pleks olaraq əmək hüququ nöqtəyi-nəzərdən qiymətləndirilir.

Yuxarıda qeyd edilən amillər dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin məcmusunu özündə ehtiva edir. Müxtəlif hüquq normaları ilə tənzimlənən dövlət qulluğu hüquq münasibətləri kompleks hüquq institutunda, başqa sözlə dövlət qulluğu hüququnda birləşir. Dövlət qulluğu sahəsində yaranan ictimai münasibətlər öz xarakterik xüsusiyyətlərindən, təcrübi əhəmiyyətindən, dövlət vəzifəli şəxslərin - dövlət qulluqçularının qulluq funksiyalarından və onların hüquqi vəziyyətindən asılı olaraq xüsusi qanunvericilik sisteminin, yəni dövlət qulluğu haqqında qanunvericilik sisteminin yaranmasını zəruri etmişdir.

Yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə alaraq AR ƏM-nin 3-cü maddəsində təsbit edilmiş "Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericiliyində işlədilən əsas məfhumların anlayışları" sistemində "dövlət orqanlarının vəzifəli şəxsləri", "dövlət qulluğu" və "dövlət qulluqçusu" anlayışlarının əlavə edilməsi məqsədəuyğun olardı.

Fikrimizcə, AR ƏM-də dövlət qulluğu münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsinə münasibətdə boşluqlardan biri də həmin Məcəllənin bütün növ dövlət vəzifəli şəxslərə şamil edilməsinə dair birbaşa normanın olmamasıdır. Bu boşluğu aradan qaldırmaq üçün AR ƏM-in 5-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin birinci cümləsinin aşağıdakı məzmununda yeni redaksiyada verilməsi məqsədəuyğun olardı: "Bu Məcəllə *seçilməsi, təyin edilməsi və ya təsdiq edilməsi müvafiq olaraq qanunvericilik və (və ya) icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilmiş vəzifəli şəxslərə, dövlət orqanlarının vəzifəli şəxslərinə, dövlət qulluqçularına, habelə prokurorluq, polis və digər hüquq-mühafizə orqanlarının qulluqçularına onların hüquqi statusunu tənzimləyən normativ hüquqi aktlarla müəyyən olunmuş xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla şamil edilir*".

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

Azərbaycan dilində:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2016, 92 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi. Bakı: Qanun, 2019, 304 s.

3. Abdullayev A.M. İnzibati hüquq (I-II hissə). Dərs vəsaiti. Bakı: Qanun, 2005, 376 s.
4. Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1
5. Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ. Dərslik. Bakı: Bakı Universiteti, 2011, 760 s.
6. Hüseynova N.Ş. Dövlət qulluğu və kadr siyasəti. Monoqrafiya. B.: Adiloğlu, 2013, 476 s.
7. İsmayılov S.A. Azərbaycanda dövlət qulluğunun və idarəetmə sisteminin keçmişi, bu günü və perspektivləri. Bakı: Oğuz Eli, 2013, 216 s.
8. Qasımov A.M. Əmək hüququ. Dərslik. Bakı: Letterpress, 2016, 840 s.
9. Məlikova M.F. Hüquq nəzəriyyəsi. Dərslik. Bakı: Elm və təhsil, 2019, 448 s.
10. Məmmədov O.C. İş vaxtı. Dərs vəsaiti. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 368 s.
11. Məmmədov O.C. Dövlət hakimiyyəti sistemində dövlət qulluğu hüquq institutu. Monoqrafiya. Bakı: Elm və təhsil, 2017, 200 s.
12. Məmmədov O.C. Peşəkar dövlət qulluğu fəaliyyəti üzrə hüquq münasibətlərinin anlayışı və tərkib elementləri // Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası. Xəbərlər. İctimai elmlər seriyası, 2017, №3, s.116-128
13. Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. Bakı: Elm, 2011, 480 s.
14. Rzayev Ə.H. Azərbaycan Respublikasının dövlət qulluğunun konstitusion-hüquqi problemləri: hüq. elm. dok. ... dis: Bakı: 2012, 328 s.
15. Rəhimov A.E. Dövlət qulluqçularının əmək münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi: hüq. fəl. dok. ... dis. avtoreferatı: Bakı: 2018, 26 s.

Rus dilində:

16. Баранова С.А. Службное право, как новая отрасль российского права: проблемы становления и развития // Вопросы российского и международного права, 2018, Том 8, №3А, с.64-70
17. Барциц И.Н., Бошно С.В. Источники служебного права: учебник. Москва: РАГС, 2007, 272 с.
18. Бибило В.Н. Индивидуальное право субъекта // Право и демократия: Минск, 2007, Вып. 18, с.12-22
19. Вечер Л.С. Государственная служба: курс лекций. Минск: 2006, 229 с.
20. Габричидзе Б.Н., Чернявский А.Г. Службное право. Учебник. М.: Дашков и К, 2004, 620 с.
21. Граждан В.Д. Государственная служба как профессиональная деятельность. Воронеж: Квадрат, 1997, 128 с.
22. Гришкoveц А.А. Право государственного служащего на продвижение по службе: дис. ... канд. юрид. наук: М., 1997, 209 с.
23. Государственная служба в странах основных правовых систем мира: Нормативные акты / Под ред. А.А.Дёмина. М.: Книгодел, 2008, 792 с.
24. Дякина И.А. Службное право как комплексная отрасль права. Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2007, 37 с.
25. Дякина И.А. Службное право как комплексная отрасль права: дис. ... докт. юрид. наук: Ростов-на-Дону, 2007, 330 с.
26. Качушкин С.В. Конституционно-правовые основы государственной гражданской службы: дис. ... докт. юрид. наук. М., 2011, 320 с.
27. Кеник К.И. Правовое регулирование государственной службы: соотношение административного и трудового законодательства // Весн. Канстытуц. Суда Рэсп. Беларусь. 2006, №2, с.69-79
28. Кеник К.И. Правовое регулирование труда государственных служащих. Минск: Дикта, 2006, 248 с.
29. Кеник К.И. Регулирование труда государственных служащих в Республике Беларусь.

Минск: Амалфея, 2007, 296 с.

30. Манохин В.М. Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование. М.: Юристъ, 1997, 296 с.
31. Омаров, М.Д. Служба и профессиональная деятельность судьи федерального суда: административно-правовое регулирование: дис. ... канд. юрид. наук: М., 2003, 170 с.
32. Павленко В.В., Павленко В.Л. Государственная служба в Украине: учебник / под общ. ред. А.Н.Подoliaки. Киев: Персонал, 2019, 554 с.
33. Петров Г.И. Советские административно-правовые отношения. Л.: Ленингр. ун-та, 1972, 158 с.
34. Стариков Ю.Н. Государственная служба в Российской Федерации: направления реформирования и концепция программы специального учебного курса // Государство и право. М.: Наука, 1995, №1, с.37-55
35. Стариков Ю.Н. Институт государственной службы: содержание и структура // Государство и право, 1996, №5, с.14-24
36. Стариков Ю.Н. Государственная служба в Российской Федерации (теоретико-правовое исследование): дис. ... докт. юрид. наук: Воронеж: 1996, 238 с. (239-478 с.)
37. Стариков Ю.Н. Государственная служба в Российской Федерации: Теоретико-правовое исследование. Воронеж: ВГУ, 1996, 456 с.
38. Стариков Ю.Н. Службное право. Учебник. М.: БЕК, 1996, 698 с.
39. Стариков Ю.Н. Что происходит с институтом российской государственной службы? // Журнал российского права. М.: Норма, 2004, №9, с.11-25
40. Стариков Ю.Н. Службное право России: уже реальность или пока научная гипотеза? // Правовая наука и реформа юридического образования. 2013, №3(26), с.99-116
41. Стариков Ю.Н. Профессиональное "чиновничество" и службное право в России: Была ли реформа государственной службы и основательны ли сомнения в существовании службного права // Административное право и процесс, 2014, №7, с.8-25
42. Стариков Ю.Н. Государственная служба и службное право. Учебное пособие. М.: Норма: ИНФРА-М, 2015, 240 с.
43. Томашевский К.Л. Понятие государственного служащего и его трудовая статус // Юстыцыя Беларусі, 2005, №2, с.40-43
44. Томашевский К.Л. Проблема сохранения единства отрасли трудового права // Проблемы реализации норм права в условиях формирования рыночных отношений: материалы респ. науч. практ. конф., Минск, 2006, с.157-158
45. Фаянс Н.И. Советская государственная служба на современном этапе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: М.: 1955, 16 с.
46. Чаннов С.Е. Административно-правовая модель регулирования службных отношений в Российской Федерации: понятие и основные черты: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: : Саратов, 2010, 47 с.
47. Чаннов С.Е. Административно-правовая модель регулирования службных отношений в Российской Федерации: понятие и основные черты: дис. ... докт. юрид. наук: Саратов, 2009, 440 с.
48. Чаннов С.Е. Службное право в системе административного права // Актуальные проблемы преподавания современного административного права: теория, практика, методика: Материалы научно-методического семинара. М., Саратов: Милика, 2010, с.48-55
49. Чаннов С.Е. Службное право как формирующаяся отрасль российского права // Власть, 2011, №1, с.105-108
50. Чернявский А.Г. Службное право. Учебник. М.: ИНФРА-М, 2016, 376 с.
51. Чуприс О.И. Теоретико-правовые проблемы государственной службы Республики Бела-

рუსь. Минск: Право и экономика, 2009, 310 с.

52. Чуприс О. И. Теоретические проблемы правового регулирования государственной службы Республики Беларусь: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: Минск: 2010, 47 с.
53. Щукин В.В. Правовые и организационные основы системы государственной службы в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: М., 2006, 27 с.

Україна dilində:

54. Величко Л.Ю. Дія норм трудового права на правове регулювання праці державних службовців // Актуальні проблеми державного управління, 2017, №1(51), с.102-106
55. Іншин М.І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: Київ, 2005, 40 с.
56. Качан Я.В. Сутність професійного розвитку публічних службовців державної служби зайнятості України // Право та державне управління, 2019, № 3(36), Т. 2, с.226-231
57. Клемпарський М.М. Правове забезпечення статусу державних службовців як суб'єктів трудового права: стан, проблеми, перспективи // Європейські перспективи, 2012, №3, ч.3, с.87-93

Орудж Мамедов

ВЗАИМОСВЯЗЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ С ТРУДОВЫМ ПРАВОМ: СОВРЕМЕННАЯ МОДЕЛЬ ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

Резюме

В статье анализируются вопросы касательно взаимосвязи государственной службы с трудовым правом. Общественные отношения, возникающие в сфере государственной службы, обладают сложными правовыми составными элементами. В этом составе трудовые отношения государственных служащих занимают больше места. Существует ряд научных взглядов и нормативно-правовой базы, которые характеризуют взаимосвязь государственной службой с трудовым правом.

У государственных служащих: прием на государственную службу, прохождение государственной службы и их правовой статус проявляются во взаимосвязи государственной службы с трудовым правом. В то же время понятия государственной службы и трудового права объединяются в профессиональной трудовой деятельности государственных служащих. Государственная служба выражается в трудовом праве как особый вид профессиональной деятельности. Нормы трудового права имеют исключительное значение при определении правового статуса государственных служащих и при регулировании их профессиональной деятельности государственной службы.

Поскольку государственная служба является особым видом социальной деятельности, ее главной особенностью выступает личный интерес. Реализация конституционного трудового права на основании способности гражданина к труду (свободно выбирать вид деятельности, профессию, занятость и место работы) входит в систему личных интересов. А это означает, что государственная служба является одним из видов трудовой деятельности, которую граждане индивидуально и свободно выбирают.

В итоге было внесено предложение по совершенствованию законодательства с целью систематизации норм, определяющих взаимосвязь государственной службы с трудовым правом.

Oruj Mammadov

**INTERACTION OF LABOR LAW WITH CIVIL SERVICE:
A MODERN MODEL OF LEGAL RELATIONS****Summary**

In the article it was analyzed an issue about the relationship between civil service and labor law. Public relations which formed in the field of civil service have complex legal elements. In this structure, labor relations of civil servants are more important. There are a number of scientific considerations and normative legal frameworks which characterize the mutual relationship between civil service and labor law.

Civil servants: recruitment to civil service, civil service and their legal status are manifested with the mutual relationship between civil service and labor law. At the same time, the concepts of civil service and labor law are combined in the professional labor activity of civil servants. Civil service is expressed in the labor law as a special type of professional activity. The norms of the labor law have exclusive importance in determining the legal status of civil servants and in regulating their civil service activities.

According to civil service is a special type of social activity, its main feature is personal interest. Realization of constitutional labor law includes the system of personal interests based on the citizen's ability to work (freely choose the type of activity, profession, employment and the right of choosing workplace). This means that civil service is one of the types of labor activity which citizens choose individually and freely.

In the end, an offer about improving the legislation is expressed for systematizing the norms which determine the mutual relationship between civil service and labor law.